

IVAR LO-JOHANSSON

Åbrodd och lilja

Ur *In my solitude och andra noveller* (2017)
Ursprungligen ur *Statarna. Andra samlingen* (1937)

Landsfiskalen stod mittpå plan och läste upp resolutionen om vräkningen. Det duggregnade. På avstånd, i en skogskant, blossade ett eldsken till. Det var en av strejkvakterna, som tände sin pipa. Orden, "Södra Möre i juli 1930", handlingens stelbenta kanslistil, de pinliga, inkvisatoriska vändningarna uppfattades med möda. De fyra vräkningarna ägde rum på morgonen. Klockan tio förmiddagen hade landsfiskalen anlänt i bil till platsen, där fjärdingsmännen, som postat sedan länge, gjorde honnör. Dessutom hade samlats ett femtiotal intresserade lantarbetare. Efter det att landsfiskalen uppläst länsstyrelsens resolution angående vräkningarna, tog dessa sin början.

Vräkningsarbetet pågick omkring en timme. Då ett hållregn föll, avbröts förrättningen en stund. Därefter återupptogs arbetet. Vräkningarna verkställdes nu i den största ordning. Inte minst de vräkta familjerna lade i dagen en förvånansvärd besinning, då deras bohag bars ut på gården. Lägenheterna, nu tomma, visade sig vara sämre än de sämsta

lägenheterna på strejkgårdarna söder ut. I en hög bråte sökte barn, som inte förstod vad det var frågan om, sina förlorade leksaker. Några grät. Andra föstes undan. Lukten av plundring, en frän doft av bakhåll, av strafflag, omsvepte snart allt och alla.

Under en ek höll strejkledaren följande eldande tal till de vräktas familjerna:

– Kamrater, vräktas statare¹, organiserade lantarbetare! Stataren skiljer sig till sätt och lynne från andra samhällsgrupper. Han är inbunden och otillgänglig. Han är misstrogen, man säger med orätt. Han har resignerat inför vad han anser vara ett ofrånkomligt faktum och beklagar sig sällan. Han för inte sina bekymmer till togs, ty han vet alltför väl, att ingen vill höra därpå. Han är i regel okunnig om allt, som inte rör hans dagliga gärning. Och han fäster sig i regel heller inte därvid. Kort och gott kan sägas, att lantarbetaren i gemen² står på ett lågt intellektuellt plan ... Orsakerna härtill vet vi. En månghundraårig legostadga³, ett tungt och strävsamt arbete, en obegränsad arbetstid, en ofta brutal behandling. Praktiskt taget ingen fritid ... Bristfälliga bostäder ... En orimligt låg

¹ statare = en sorts lantarbetare förr i Sverige, som fick en stor del av sin lön inte som pengar utan i form av matvaror och annat. Statarna anställdes oftast årsvis och kunde då bara byta arbete sista veckan i oktober. Systemet med statare avskaffades 1945.

² i gemen = i allmänhet

³ Legostadgan = en lag som reglerade förhållandet mellan husbonde och anställda

levnadsstandard ... En bristfällig
skolunderbyggnad ... Få glädjeämnen, om ens
några ... Han har varit och är än i dag på flertalet
håll en nära anförvant till forntidens trälar.

Släkte efter släkte har undertryckts, tills blodet
flutit tjockt i hans ådror. Allt sådant har av tvång
bidragit till att göra honom slö, liknöjd⁴,
ansvarslös, ointresserad för allt, som inte rör
hans personliga tillvaro för dagen och stunden.

Hattarna flög i luften.

– Det är rätt! skrek statarna, som om de
plötsligt avhuggit sina egna huvuden.

Talaren fortsatte:

– Organiserade lantarbetare! Jag målar en
svart bakgrund för er! Jag gör det, därför att jag
vill framhäva skillnaden! Ni håller själva på att
upphäva den mörka bakgrunden, ja, ni har redan
upphävt den. Ni är fåtalet, som har segrat över
vidriga förhållanden! Med sammanhållningen
som ert vapen, har ni redan raserat den mur,
som avstängde er från världen! Jag tänker på er
heliga organisation ... Ni är inte längre den och
den. Ni är inte mera en och en. Ni är alla länkar i
en ofantlig kedja ... Utan att någonsin ha ägt
något, står ni inför att äga allt! Utan fosterland
och egendom har ni hela världen till ert
fosterland, som er egendom! Jag vill se den, som
bryr sig om det lilla han hittills har haft, vill se
den stiga fram, som sörjer det ni nu mister! Det
gamla är passerat och över ... Talaren sträckte på

⁴ liknöjd = likgiltig

sig under eken, genom vilken regnet droppade.
Och han tillade likt en fanfar: – Jag vill se den
stiga fram, som sörjer något av det, vi här i dag
ser vräkas ut på backen. Stig fram!

Hattarna flög åter i luften.

– Vårt fosterland är där vi hänger hatten,
skrek statarna.

Så följde det från alla håll:

– Ja, vårt fosterland är där vi hänger hatten!
Kvinnorna, de handfallna mjölkerskorna, rycktes
häftigt med av entusiasmen. Många var djupt
rörda. Några förde förklädessnibbarna till ögat.
Andra vaggade med kroppen, likt gäss. De
började redan gå, de syntes vandra in i en ny tids
morgonland ... De glömde den nedsölade jorden.
I synnerhet en av stathustrurna, Tekla Göranson,
skrek med och såg spotskt uppåt höjden, där det
övergivna stathuset, nyss hennes hem, reste sig i
två våningar likt en av regnet dämpad kuliss.
Hon stämde in, fastän hon ingen hatt hade, utan
endast sitt förnbruna⁵, tovigga hår. Hon glömde
årslånga trätor i farsturna. Nu var hon mer
universell än någon av de andra. Och när man till
vräkningsmännens handfasta dunk stämde upp
sången, den vidvingade Internationalen, så sjöng
hon starkare än alla de andra.

Sången var knappt över, då Tekla uppgav ett
rop:

– Nu trampade de på blommorna mina! Såg
ni? Såg ni inte ...! Det gjorde han! Och hon

⁵ förnbruna, av förna = översta jordlagret

störtade i långa, snavande steg fram mot det övergivna stathuset.

På natten låg Tekla vaken. I köket, där hon inhysts, surrade de sommardova flugorna. På ett snöre i taket promenerade två stycken av dem som på en dammande väg. Tekla låg och tänkte igenom, hur hon i årtal hade vårdat de smala stånden vid väggen. Det var fyra eller fem stånd åbrodd och ett stånd lilja. På våarna brukade hon alltid sätta upp ståltrådar för att skydda dem för hönsen. Hönsen var så svåra ... Hönsen flög in genom gallerbågarna, som hon tillverkat av vad hon fick fatt på, oftast rostiga korsett fjädrar. Som en ljungeld⁶ hade hon härskat över stathusets barn, då de kom för nära stånden ... Om somrarna blommade växtstånden sparsamt, men inte alla somrar. Var inte hönsen, så var ibland några av människorna ovarsamma. Man skvimpade lut vid stenfoten. Askan flög bort till liljorna. Barnen kastade i olov⁷ sitt vatten vid väggen. Det var en ömtålig liten plantering, som hon hade under uppsikt. Men i år hade den lilla vegetationen varit lovande ... Till eftersommarn skulle den ha blommat. Hon hade aldrig med en tanke i sitt tidigare liv snuddat vid ordet strejk, allra minst att de skulle behöva flytta av strejkorsak. Det, som inträffat, hade kommit henne att mista allt lugn. Ty då vräkningsmännen skulle till att bära ut möblerna, hade en av dem tagit ett

⁶ ljungeld = blix

⁷ i olov = olovandes, fast de inte fick

snedsteg, ryckt upp hennes korsettfjädrar, och trampat mitt i stånden! De hade snotts ned under klacken, försvunnit i mullen och regnet ...

På snöret i taket stegade flugorna i väg. Sommarnatten blev aldrig riktigt mörk. Tekla gick åter och åter igenom händelserna vid det ödesdigra steget.

Grannhustrurna brukade säga: – ”Vad bryr du dig om de där blomstånden för, en vacker dag är de ändå borta?” Nu skulle de också få rätt. Det skar henne ända in i själen, att grannhustrurna skulle få rätt förr än de tänkte.

– Om jag går nu, så ser mig ingen, sade hon plötsligt till sommarnatten och sig själv.

Tekla klädde sig under tystnad. Hon schasade bort flugorna, steg ut ur det främmande köket, smög sig över skogsbackarna på den ännu regnfuktiga jorden och nådde osedd gården.

Likt ett fängelse stod stathuset, tomt. Där lade hon sig på knä vid väggen. De sönderkrossade blomstjälkarna reste hon upp med tillhjälp av stickor. Hon tog ett strumpeband, hon fäste liljestänglarna vid pinnar.

Sommarnatten omslöt henne likt ett mjukt täcke. Nerifrån ån kom en vindfläkt, blandad med fuktighet, med värme, med allmän ängslan för upptäckt under den hemliga gärningen.

